

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

61166, м. Харків, пр. Науки, 9-А, тел. (057) 702-03-04, факс: (057) 702-07-17
E-mail: post@hneu.edu.ua, http://www.hneu.edu.ua

№ 17/82-02-26 від 12.04.17

Голові Верховної Ради України

На № _____ від _____

А.В. ПАРУБІЮ

Шановний Андрію Володимировичу!

На Ваш лист 11/10-806 від 24.03.2017 надсилаємо відповідь науковців Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця на запит народного депутата України О. В. Білозір «Щодо оцінки впливу економічної блокади тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей на економічний розвиток та соціально-економічне становище України».

Додаток на 11 аркушах.

Народному депутатові України О. В. Білозір також надіслана відповідь з додатком на 11 аркушах.

Ураховуючи важливість порушеного питання й об'єктивну відсутність необхідної інформації для якісної оцінки впливу економічної блокади тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей на економічний розвиток та соціально-економічне становище України висловлюємо готовність щодо подальшої співпраці в разі доступу до отримання відповідних даних для проведення більш обґрунтованих досліджень.

З повагою

Заступник керівника,
проректор

В. Є. Єрмаченко

20.04.2017 11:59

94509

170892

ВІДПОВІДЬ
науковців Харківського національного
економічного університету імені Семена Кузнеця
на запит народного депутата України О. В. Білозір
«Щодо оцінки впливу економічної блокади
тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей
на економічний розвиток та соціально-економічне становище України»

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Оцінка впливу економічної блокади тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей на економічний розвиток та соціально-економічне становище України.

ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА НАПРЯМИ

Соціально-економічний стан країни та її окремих секторів економіки є складною системою, якій притаманні властивості *відкритості* (тобто взаємодії окремих секторів економіки з іншими секторами, незворотній та споріднений процес розвитку секторів, що на підставі самоорганізації складної економічної системи країни призводить до формування нової структури економічних відносин) та *дисипації* («розсіювання» змін у складниках соціально-економічної системи країни, що спричиняє синергетичний ефект прояву як позитивних, так і негативних наслідків).

Тому дослідження з означеного питання для отримання системної оцінки проведено за такими напрямками:

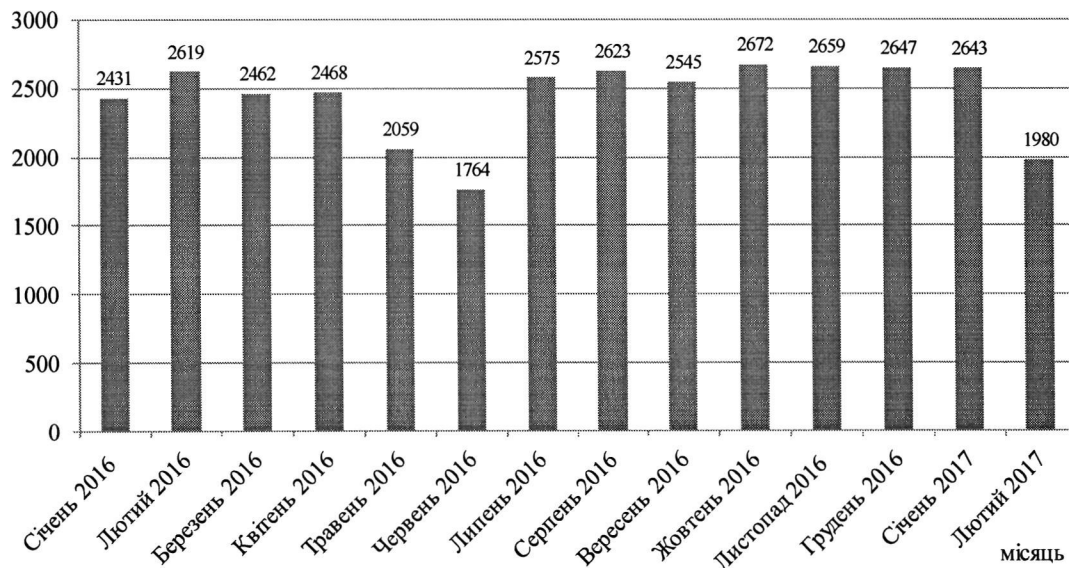
- I. стан вуглевидобувної галузі;
- II. наслідки блокади для енергетичної безпеки країни;
- III. ситуація на ринку фінансових послуг.

ОТРИМАНІ РЕЗУЛЬТАТИ Й ВИСНОВКИ

I. Стан вуглевидобувної галузі

Донецька та Луганська області є головними вуглевидобувними регіонами України. Висувається гіпотеза щодо певного впливу економічної блокади цих регіонів на обсяг надходжень до Державного бюджету України та загальне соціально-економічне становище в державі.

1. Для визначення ступеню сталості видобутку вугілля досліджено тенденції розвитку вуглевидобувної галузі в Україні за 2016 р. – початок 2017 р. (рис. 1).

Джерело: побудовано авторами на основі даних Державної служби статистики України. Електронний режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Рис.1. Динаміка видобутку кам'яного вугілля в Україні, тис. т.

За наведеними даними розраховано середньомісячний темп росту (T_p) за 2016 рік за формулою (Джерело: Статистика: Навчальний посібник / Під ред. д-ра екон. наук, проф. Раєвської О.В. - Х.: ВД «ІНЖЕК», 2011. – 504 с.):

$$\overline{T_p} = \sqrt[n-1]{\frac{y_n}{y_1}} = \sqrt[11]{\frac{2647}{2431}} = 1,0078$$

де y_n , y_1 – рівні видобутку вугілля в грудні та січні 2016 року відповідно.

Висновок: протягом 2016 року в Україні спостерігалось щомісячне збільшення обсягів видобутку вугілля в середньому на **0,8%**.

З метою визначення зміни видобутку вугілля в січні–лютому 2017 року, проведено порівняльний аналіз його видобутку з відповідним періодом 2016 р. Для цього розраховано темпи росту за відповідні місяці:

$$T_{p(\text{січень})} = 2643 / 2647 = 0,99 \approx 1,0 \quad T_{p(\text{лютий})} = 1980 / 2643 = 0,75$$

Висновок: зниження видобутку вугілля не спостерігалось в січні (блокада розпочалася наприкінці цього місяця), падіння видобутку майже на **25%** спостерігається в лютому 2017 року. Таким чином, з урахуванням того, що у 2016 р. тенденція видобутку вугілля в Україні була позитивною, зниження видобутку вугілля на початку 2017 року **пов'язано саме з початком блокади окремих частин Донецької та Луганської областей**, у яких розташовані найбільші вуглевидобувні підприємства.

Розрахуємо розмір **потенційно можливих збитків** від зниження обсягів видобутку вугілля у світових цінах за умови, що вартість 1 тонни вугілля за

схемою Роттердам у 2016 році складала 83\$:

$$(1980 - 2643) \times 83 = -55029 \$$$

Висновок: потенційні втрати від недоотриманого державою обсягу видобутку вугілля за лютий 2017 р. за умови незміни ціни на вугілля у світі приблизно становлять **55 тис \$**.

2. Для знаходження обсягу потенційних збитків від недоотримання обсягів реалізованої промислової продукції в частині добування кам'яного та бурого вугілля проаналізовано статистичні дані за січень – лютий 2017 року порівняно із січнем – лютим 2016 року.

Визначимо, на скільки відбулося зниження в поточних цінах січня – лютого 2017 року та зіставлених цінах (відносно до відповідного періоду 2016 року). Формула розрахунку зіставлених обсягів реалізації вугілля (ЗОР_{вуг.}), результати розрахунків наведено в табл.1:

$$\text{ЗОР}_{\text{вуг.}} = \frac{\text{обсяг фактичної реалізації вугілля за місяць}}{\text{індекс цін відповідного місяця}}$$

Таблиця 1

Результати аналізу потенційних збитків щодо обсягів реалізованої промислової продукції в частині добування кам'яного та бурого вугілля

Обсяг фактичної реалізації, млн. грн			Зіставлений обсяг реалізації, млн. грн.		
січень	лютий	Темп росту	січень	лютий	Темп росту
2016 рік					
3943,3	3419,8	0,867	-	-	-
2017 рік					
5332,2	2788,7	0,52	5332,2/1,435 = 3715,8	2788,7/1,313 = 2123,9	0,57

Джерело: побудовано авторами на основі даних Державної служби статистики України. Електронний режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Висновок: обсяг реалізації вугілля за січень – лютий 2017 року в порівняльних цінах відповідного періоду 2016 року складає: січень – 3715,8 млн. грн, лютий – 2123,9 млн. грн, а темп падіння обсягів реалізації становить 43%.

Розмір потенційних збитків від недоотримання обсягу реалізованого кам'яного та бурого вугілля у фактичних цінах 2017 року:

- за **березень** 2017 року складе:

$$2788,7 - 5332,2 = - 2543,5 \text{ млн. грн}$$

- до **кінця року** складе, тобто за 10 місяців:

$$- 2543,5 \times 10 = - 25435 \text{ млн. грн}$$

3. Визначення потенційних збитків у лютому та березні 2017 року від

скорочення видобутку та реалізації вугілля в дохідній частині бюджету **за рахунок недоотримання ПДВ**.

Розрахунки проведено за умови, що відрахування ПДВ від суб'єктів господарювання в Україні складає 20%. Результати наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Розмір потенційних збитків

Розмір податку на додану вартість, млн. грн.		Потенційна сума збитку в березні, млн. грн
лютий 2017 року	березень 2017 року	
$5332,2 \times 0,2 = 1066,44$	$2788,7 \times 0,2 = 557,74$	-508,7

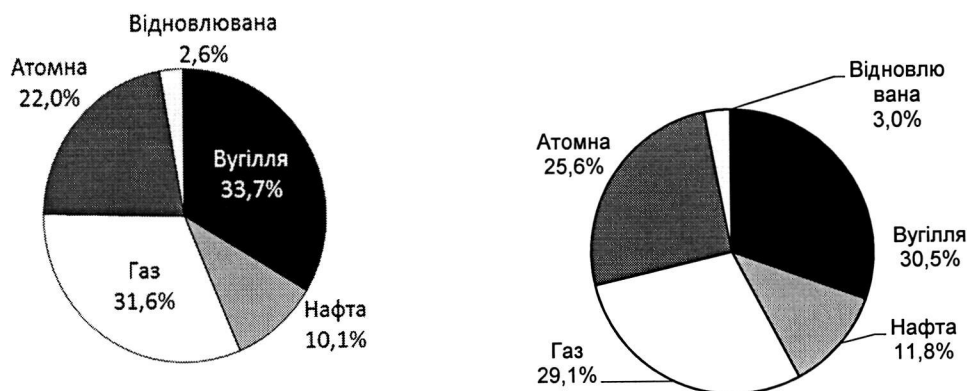
Розраховано авторами

Висновок: потенційні збитки в березні тільки від недоотримання ПДВ у бюджет країни складуть **508,7 млн. грн.**

II. Наслідки блокади для енергетичної безпеки країни

Однією із проблем, що виникла у зв'язку з економічною блокадою, є дефіцит енергетичного вугілля антрацитової групи. Воно використовується електростанціями при виробництві електричної енергії.

Структура енергетичного балансу України за 2014 та 2015 роки наведена на рис. 2.

а) структура 2014 року

б) структура 2015 року

Рис. 2. Розподіл джерел енергії в загальному постачанні первинної енергії

Джерело: Експрес-випуск «Енергетичний баланс України за 2015 рік». 20.12.2016 № 455/0/08.4 вн-16. – Електронний ресурс – [Режим доступу]: <http://www.ukrstat.gov.ua>

В енергетичному балансі України вугілля складає третину із джерел енергії, що дає змогу зробити висновок про його суттєву роль в енергетичній безпеці країни. Отже, скорочення споживання вітчизняного вугілля через зазначену блокаду може викликати суттєве збільшення ціни за 1 кВт/год.

У табл. 3 наведена структура виробництва електроенергії за рахунок різних первинних ресурсів.

Наведені дані доводять, що найбільшу питому вагу як в обсягах електричної

енергії (31,78%), так і в її вартості (45,96%) мають Генеруючі компанії електростанцій, що працюють на вугіллі. Тобто скорочення постачання дешевого українського вугілля та заміна його на імпортоване вугілля здійснить суттєвий вплив на підвищення вартості 1 кВт/год для споживачів.

Таблиця 3

Електрична енергія вироблена з таких первинних ресурсів

Первинні енергоносії	Питома вага в обсягах електричної енергії	Питома вага у вартості електричної енергії
Атомні електростанції (АЕС)	53,74%	29,32%
Генеруючі компанії теплових електростанцій (ГК ТЕС)	31,78%	45,96%
Гідроелектростанції (ГЕС) (крім малих)	6,21%	5,23%
Теплоелектроцентраль (ТЕЦ)	7,01%	12,51%
Альтернативні джерела енергії		
Гідроелектростанції (ГЕС) (малі)	0,13%	0,56%
Вітряні електростанції (ВЕС)	0,66%	2,54%
Сонячна енергія	0,35%	3,38%
Біомаса	0,06%	0,24%
Інші	0,06%	0,26%
Усього	100,00%	100,00%

Джерело: Офіційний сайт АК "Харківобленерго" – Електронний ресурс – [Режим доступу]: http://oblenergo.kharkov.ua/company/indicators/energy_sources/istochniki-postupleniya-energii-v-2016-g

З метою визначення впливу скорочення споживання вітчизняного вугілля через блокаду на збільшення ціни енергоносіїв проведено умовні розрахунки за таких **обмежень**:

стара ціна складала в середньому 65\$, а нова ціна – імпорт із ЄС з доставкою на ТЕС коштуватиме понад \$ 100 за тонну – на 53,84% дорожче;

підприємство, яке повністю працювало на вітчизняному вугіллі, повністю переходить на імпортне;

структура собівартості повністю переноситься на ціну 1 кВт/год;

у розрахунок включено лише Генеруючі компанії теплових електростанцій;

Генеруючі компанії теплових електростанцій (ГК ТЕС) працюють виключно на вітчизняному вугіллі.

Результати умовних розрахунків наведено в табл. 4.

Таблиця 4

**Умовні тарифи з урахуванням наслідків блокади
для всіх груп споживачів по класах напруг**

Показники	Поточна вартість 1кВт/год, коп.	Частка у вартості електричної енергії в грн. (45,96%)	Частка у вартості електричної енергії в грн. (45,96%) за новою ціною	Умовна вартість 1кВт/год, коп.	Підвищення вартості кВт/год, (%)
Промислові та прирівнені до них споживачі з приєднаною потужністю 750 кВт і більше					
1 клас напруги (35 кВ і більше)	150,2	69,0319	106,203	187,371	24,748
2 клас напруги (менше 35кВ)	180,31	82,8705	127,493	224,9326	24,748
Населення (у тому числі яке проживає в житлових будинках, обладнаних кухонними електроплитами) (у тому числі в сільській місцевості):					
1. за обсяг, спожитий до 100 кВт/год електроенергії на місяць (включно)	90	41,364	63,63692	112,2729	24,748
2. за обсяг, спожитий понад 100 кВт/год на місяць	168	77,2128	118,7889	209,5761	24,748

Примітка: поточна вартість 1 кВт/год, регулюється Національною комісією, що здійснює державне регулювання у галузі енергетики та комунальних послуг від 23 березня 2017 року № 338

З розрахунків видно, що можливе збільшення вартості 1 кВт/год приблизно на 25% для всіх категорій споживачів електроенергії.

В Україну до економічної блокади тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей увозилося вугілля, що підтверджується статистичними даними. Так, чистий імпорт (різниця між імпортом та експортом) паливно-енергетичних ресурсів первинної енергії станом на 2015 рік збільшився на 9,7% порівняно з попереднім роком в основному за рахунок зменшення експорту вугілля та електроенергії, що забезпечило 33,4% енергопостачання країни. У структурі імпорту енергії найбільшою є питома вага природного газу, що становить майже 42%, вугілля – 32%, сирої нафти та нафтопродуктів – 26%. У структурі експорту енергії 37% обсягів займає біопаливо, 34% – вугілля, 21% – електроенергія та 8% – сира нафта та нафтопродукти [Джерело: Експрес-випуск «Енергетичний баланс України за 2015 рік». 20.12.2016 № 455/0/08.4 вн-16. – Електронний ресурс – [Режим доступу]: <http://www.ukrstat.gov.ua>].

Тобто вугілля займає вагоме місце як у структурі експорту, так й імпорту енергетичних ресурсів. Виходячи з цього, призупинення постачання вітчизняного,

менш витратного вугілля із тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей може призвести до посилення залежності від імпортного вугілля, збільшивши таким чином його питому вагу в собівартості електроенергії та підвищивши ціну на неї для всіх категорій споживачів.

Для проведення оцінювання впливу дефіциту енергетичного вугілля антрацитової групи на вартість електроенергії необхідно мати таку **додаткову інформацію**:

структура собівартості електроенергії за підприємствами електроенергетичної галузі;

структура споживання вітчизняного та імпортного вугілля енергетичним підприємствами;

вартість закупки 1 тонни даного вугілля тощо.

Відсутність зазначених даних не дозволяє здійснити більш ґрунтовний аналіз ситуації з енергетичною безпекою країни.

Висновок. Таким чином, проведений аналіз за умови браку необхідної інформації (з високою мірою умовності) дає змогу стверджувати про відчутний вплив призупинення поставки енергетичного вугілля антрацитової групи, який може підвищити ціну на 1 кВт/год електроенергії на 25%, що спровокує подальше подорожчання всіх інших товарів кінцевого та проміжного споживання, надання послуг та виконання робіт через збільшення вартості електроенергії в структурі собівартості. У результаті це поряд із подорожчанням електроенергії призведе до підвищення цін та погіршення рівня життя населення країни.

III. Ситуація на ринку фінансових послуг

Оцінка можливих наслідків на ринку фінансових послуг проведена на підставі аналізу трендів розвитку страхового та банківського ринків.

Вплив економічної блокади тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей на страховий ринок України є несуттєвим, оскільки структурні підрозділи вітчизняних страховиків свою діяльність на окупованих територіях України припинили.

У табл. 5 представлена структура страхових премій українських страховиків за областями України у 2015 році, складена за даними інформаційно-аналітичного видання «Insurance top» [Джерело: Показатели деятельности страховых компаний Украины за 2015 год: итоги регионов // Insurance Top. – 2016. – №1(53). – С.83–90]

Таблиця 5

Зібрані страхові премії структурними підрозділами страховиків
за областями України у 2015 році

Область	Питома вага страхових премій за областю в страхових преміях ринку, %	Область	Питома вага страхових премій за областю в страхових преміях ринку, %
Вінницька	1,38	Миколаївська	1,12

Волинська	1,65	Одеська	4,07
Дніпропетровська	7,08	Полтавська	1,42
Донецька	2,19	Харківська	4,56
Житомирська	0,96	Рівненська	1,00
Закарпатська	1,08	Сумська	0,91
Київська та м. Київ	54,65	Тернопільська	1,20
Запорізька	5,48	Хмельницька	0,66
Івано-Франківська	1,22	Херсонська	0,94
Кіровоградська	0,65	Черкаська	1,23
Луганська	0,39	Чернівецька	0,82
Львівська	4,26	Чернігівська	1,08

Як представлено у табл. 5, у 2015 році питома вага страхових премій, зібраних на території Донецької області, склала 2,19%, у той час, як у 2013 році цей показник становив 14,9%. Аналогічним чином відбулося падіння обсягу зібраних страхових премій на території Луганської області з 3,7% у 2013 році до 0,39 % у 2015 році.

Висновок: у теперішній час внесок Донецької та Луганської областей у розвиток страхового ринку України є мінімальним, а отже, не створює загроз для економіки країни.

Глибока фінансово-економічна криза в Україні, каталізатором якої стала анексія АР Крим та розгортання військових дій на сході держави, спричинила спочатку напругу в банківському секторі, а потім стимулювала поширення кризових явищ у банківській системі.

Тенденції розвитку банківської системи з 2014 року свідчать, що в банківській системі залишилися лише платоспроможні банки, які зуміли адаптуватися до роботи в умовах фінансово-економічної кризи.

1. Кредитна активність банків з 2014 року знизилася. Через зменшення ресурсної бази, погіршення платоспроможності та платіжної дисципліни позичальників банки скоротили кредитування як юридичних, так і фізичних осіб. Кошти клієнтів залишаються основним джерелом ресурсної бази банків і, незважаючи на кризові явища, поступово зростають [Джерело: Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/>].

2. Згідно з постановою Національного банку України (НБУ) №466 від 6 серпня 2014 року «Про призупинення здійснення фінансових операцій» [Джерело: Про призупинення здійснення фінансових операцій: Постанова Національного банку України (НБУ) №466 від 6 серпня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0466500-14>], банки повинні призупинити здійснення всіх видів фінансових операцій підприємств і населення в населених пунктах, які не контролюються українською владою.

Висновок: у зв'язку зі складною економічною ситуацією і припиненням функціонування банків у зоні проведення антитерористичної операції в Луганській та Донецькій областях України кількість банківських відділень поступово зменшується. З огляду на це, обсяг депозитів та кредитів зазнає поступового, проте не стрімкого зменшення.

Для умовного моделювання сценаріїв розвитку ринку фінансових послуг України та визначення пріоритетних сценаріїв розвитку побудовано ієрархічну модель розвитку ринку фінансових послуг (рис. 3) за наявності блокади тимчасово непідконтрольних територій Луганської та Донецької областей і розроблено сценарії розвитку подій:

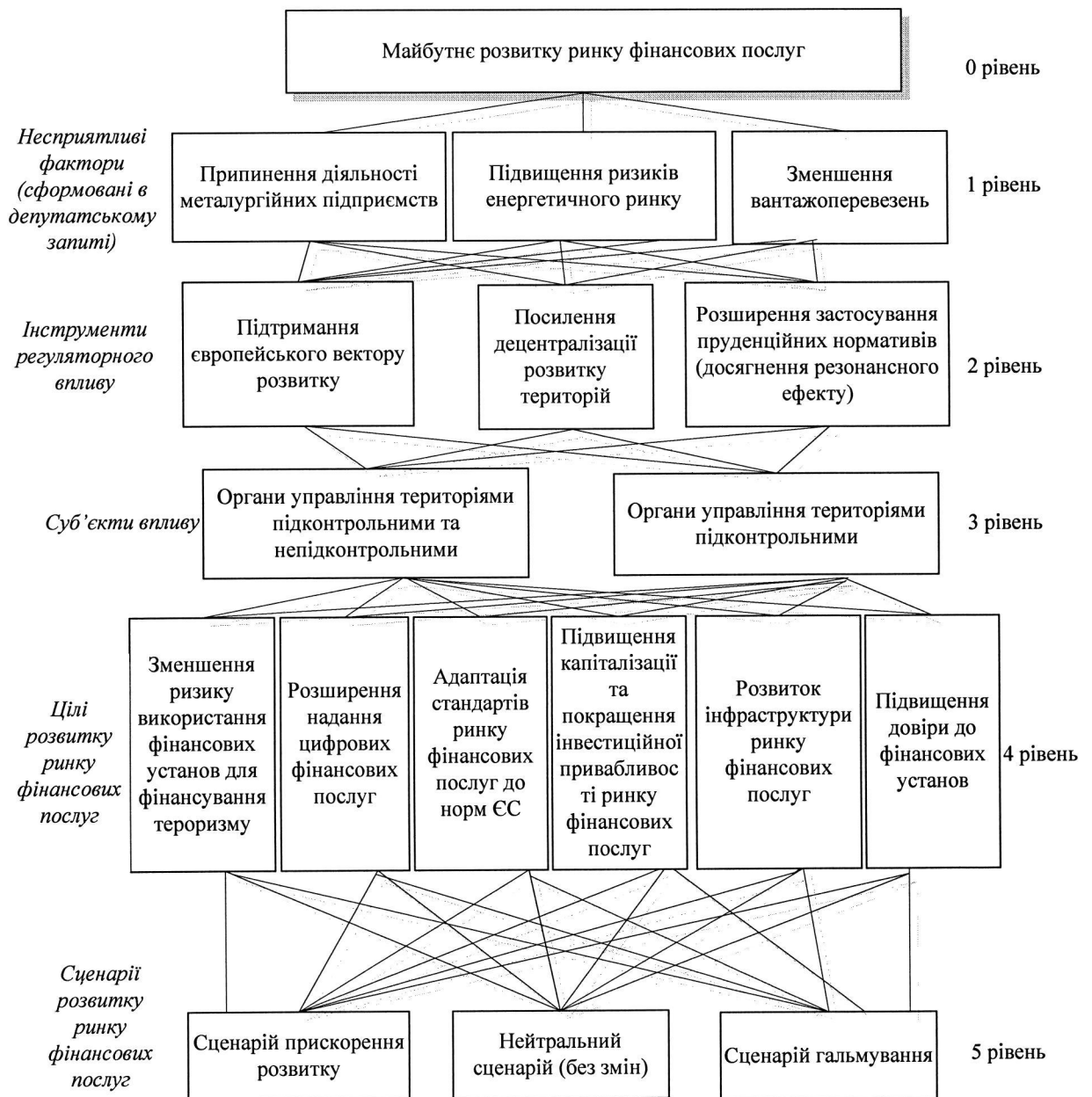

Рис. 3. Ієрархічна модель розвитку ринку фінансових послуг України за умов блокади відповідно до факторів впливу

- Сценарій прискореного розвитку;
- Нейтральний сценарій;
- Сценарій гальмування розвитку ринку фінансових послуг.

Проведено попередній експертний аналіз фахівцями ринку фінансових послуг ХНЕУ ім. С. Кузнеця, пріоритетність реалізації сценаріїв розвитку ринку

фінансових послуг України наведено в табл. 6.

Таблиця 6

Пріоритетність реалізації сценаріїв розвитку ринку фінансових послуг України
(розрахунок авторів)

Абсолютні глобальні пріоритети	Зменшення ризику використання фінансових установ для фінансування тероризму	Розширення надання цифрових фінансових послуг	Розвиток інфраструктури ринку фінансових послуг	Підвищення капіталізації та покращення інвестиційної привабливості ринку фінансових послуг	Адаптація стандартів ринку фінансових послуг до норм ЄС	Підвищення довіри до фінансових установ	Глобальні пріоритети	Ранг сценарію
	0,208	0,072	0,054	0,133	0,164	0,370		
Сценарій прискореного розвитку	0,527	0,073	0,250	0,073	0,197	0,333	0,293	2
Нейтральний сценарій (без змін)	0,333	0,647	0,592	0,647	0,492	0,527	0,509	1
Сценарій гальмування	0,140	0,280	0,158	0,280	0,311	0,140	0,198	3

Висновки.

1. Найбільшу пріоритетність мають 3 цілі розвитку ринку фінансових послуг України, що відповідно до рангу посідають 1-3 місця: підвищення довіри до фінансових установ – 1 місце (0,370), зменшення ризику використання фінансових установ для фінансування тероризму – 2 місце (0,208), адаптація стандартів ринку фінансових послуг до норм ЄС – 3 місце (0,164);

2. При моделюванні розвитку ринку фінансових послуг України визначено, що нейтральний сценарій (без змін) розвитку ринку фінансових послуг України має більш імовірний характер (його пріоритетність становить **0,509**). Друге місце сценарій прискореного розвитку (0,293), сценарій гальмування (0,198).

3. При оцінці можливих наслідків економічної блокади тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей на економічний розвиток та соціально-економічне становище України варто враховувати чинник ризику використання фінансових установ для фінансування тероризму. За даними звіту Державної служби фінансового моніторингу України за 2016 рік на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей ужитими заходами щодо попередження та протидії фінансуванню терористичної діяльності (сепаратизму) Держфінмоніторингом виявлено та заблоковано кошти на загальну суму 9,7 млн. дол. США, 1,0 млн. рос. рублів, 173,2 млн. гривень [Джерело: Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2016 рік [Електронний ресурс] // Державна служба фінансового моніторингу України: офіційний веб-сайт. – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2017/20170330/Zvit_2016.pdf.].

Блокада тимчасово окупованих територій є стримуючим чинником для поширення використання фінансових установ для фінансування терористичної діяльності.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Відповідно до депутатського запиту проведено дослідження впливу блокади транспортних шляхів на Донецькому та Луганському напрямках на окремі елементи економіки держави.

Усі результати отримано на підставі оперування статистичною інформацією, представленою офіційними джерелами та логіко-економічними міркуваннями науковців за тих умов, що під час дослідження виявлено суттєву нестачу достовірної та необхідної для висновків інформації. З урахуванням цього виявлені тренди та розроблені сценарії розвитку подій мають характер рекомендацій та можливих очікуваних наслідків.

Для здійснення більш повного аналізу й відповіді на депутатський запит необхідно отримати доступ до такої інформації:

відомостей із єдиного державного реєстру юридичних осіб, які фактично здійснюють господарську діяльність на непідконтрольній території;

відомостей про обіг державних коштів (капіталу), виходячи з видів діяльності;

звітів даних підприємств про фактично здійснювану ними господарську діяльність та їх прибутки;

відомостей із єдиного реєстру платників податків із зазначенням фактично сплачених ними податків, зборів та мита;

поточної інформації щодо міжрегіональних трансфертів, регіонального валового продукту Донецького та Луганського регіонів і його структури.

За умови отримання необхідної достовірної інформації дослідження щодо наслідків блокади може бути продовжено.

Заступник керівника,
проректор ХНЕУ ім. С. Кузнеця

В. Є. Єрмаченко